

RAPPORT 723

Archeologische opgraving aan de Watertorenstraat te Tongeren Gefaseerde ontwikkeling Bouwfase 1: werfzone

Eindverslag

H. De Langhe, W. Vanaenrode
& Elke wesemael

Maart 2019

Colofon

**ARON rapport 723 – Eindverslag – Tongeren, Watertorenstraat, gefaseerde ontwikkeling, werfzone.
Opgraving naar aanleiding van de aanleg van de werfzone bij de nieuwbouw van de basisschool Picpussen**

Erkend archeoloog: Elke Wesemael (OE/ERK/Archeoloog/2015/00007)
Auteurs: Hanne Delanghe, Willem Vanaenrode & Elke Wesemael
Foto's en tekeningen: ARON bvba (tenzij anders vermeld)
Wettelijk depot: D/2018/12.651/31
ID Archeologienota: 10258
ID Nota: /

Op de teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Gelieve ons de wens om gebruik te maken van de teksten of illustraties schriftelijk over te maken op info@aron-online.be

Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van ARON bvba mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, bewerkt, en/of openbaar gemaakt door middel van web-publicatie, druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

ARON bvba
Archeologisch Projectbureau
Neremweg 110
3700 Tongeren
www.aron-online.be
info@aron-online.be
tel: 012/225.250
fax: 012/770.034

© ARON bvba, Archeologisch projectbureau, 2019

ARON RAPPORT 723

EINDVERSLAG

Tongeren, Watertorenstraat, gefaseerde ontwikkeling, werfzone.

Opgraving naar aanleiding van de aanleg van de werfzone
bij de nieuwbouw van de basisschool Picpussen

Hanne De Langhe
Willem Vanaenrode
Elke Wesemael

Tongeren
2019

INLEIDING	2
1. BESCHRIJVING VAN DE UITGEVOERDE WERKEN	3
1.1 Administratieve gegevens	3
1.2 Werkwijze en opgravingsstrategie	3
2. Beschrijving van de resultaten	9
2.1 Bondige beschrijving van de archeologische site	9
2.2 Overzicht van de werkputten, vlakken, sporen en vondsten aan de hand van een selectie aan foto's	10
2.3 Interpretatie, datering en ruimtelijke indeling	13
2.4 Toetsing van de site aan de vooropgestelde verwachtingen	13
3. Beschrijving van de verwerking, het assessment en de rapportage	13
4. Deponeren van het ensemble	13
4.1 Algemene informatie deponering	13
4.2 Specifieke informatie deponering	14

BIJLAGEN

Bijlage 1: Plan met de contouren van de aangelegde werkputten

Bijlage 2: Allesporenkaart opgraving geprojecteerd op de bestaande toestand met vermelding van de werkputnummers

Bijlage 3: Allesporenkaart opgraving geprojecteerd op de ontworpen toestand met vermelding van de werkputnummers

Bijlage 4: Selectie behoud in situ geprojecteerd op de ontworpen toestand

INLEIDING

De initiatiefnemer plant op het onderzoeksterrein aan de Watertorenstraat te Tongeren (prov. Limburg) de aanleg van een werfzone bij de nieuwbouw van de basisschool Picpussen. Het gaat om een gefaseerde ontwikkeling, waarbij de nieuwbouw van de scholencampus BOUWFASE 1 genoemd wordt. De naastgelegen werfinrichting bij deze eerste bouwfase vormt het onderwerp van dit archeologierapport.

Op deze werfzone wordt een torenkraan geplaatst. Om deze kraan te plaatsen is een betonsokkel nodig, die uitgegraven wordt vanaf het maaiveld van de werfzone.

Het totale projectgebied heeft een oppervlakte van 1.400 m², maar de bodemingreep voor de sokkel van de torenkraan is slechts 32 m² groot. Het gebied is kadastraal gekend als: Tongeren, afd. 7, sectie A, perceel 542H3.

Voorliggend archeologierapport geeft een beschrijving van de uitgevoerde werken, van de resultaten en van de verdere aanpak. Het voorziene veldwerk werd volledig afgerond.

De werfbegeleiding (2019B191) die door Aron bvba op 18/02/2019 uitgevoerd werd, vulde de verwachtingen van het vooronderzoek in. Tijdens de opgraving werden een archeologische site aangetroffen. Het betreft de vulling van een zandgroeve uit de Nieuwste Tijd (19de eeuw).

Het eindverslag, dat op dit archeologierapport volgt, zal bestaan uit een volledig verslag van resultaten dat binnen twee jaar na het beëindigen van de archeologische opgraving ingediend wordt bij het Agentschap Onroerend Erfgoed. Gezien de kleine bodemingreep, en de beperkte vaststellingen, zullen het archeologierapport en het eindverslag dezelfde inhoud hebben.

1. BESCHRIJVING VAN DE UITGEVOERDE WERKEN

1.1 Administratieve gegevens

Projectcodes	Bureauonderzoek: 2019A503 Opgraving: 2019B191	
Naam en erkenningsnummer Archeoloog	Elke Wesemael OE/ERK/Archeoloog/2016/00007	
Rechtspersoon	ARON bvba Archeologisch Projectbureau, Neremweg 110, 3700 Tongeren OE/ERK/Archeoloog/2015/00006	
Andere actoren en specialisten binnen het project	Functie	Naam
	<i>Projectleiding</i> <i>Veldwerkleider</i> <i>Assistent-archeoloog</i> <i>Aardkundig assistent</i> <i>Topograaf</i> <i>Materiaalspecialist</i> <i>Erkend metaaldetectorist</i>	Elke Wesemael Elke Wesemael Willem Vanaenrode, Hanne De Langhe Joris Steegmans Joris Steegmans / Elke Wesemael
Extern wetenschappelijk advies	<i>N.v.t.</i>	<i>N.v.t.</i>
Uitvoering van - tot	18/02/2019	
Oppervlakte	Het totale projectgebied heeft een oppervlakte van 1.400 m ² , maar de bodemingreep voor de sokkel van de torenkraan is slechts 32 m ² groot.	
Kadasternummers	Tongeren, afd. 7, sectie A, perceel 542H3.	

1.2 Werkwijze en opgravingsstrategie

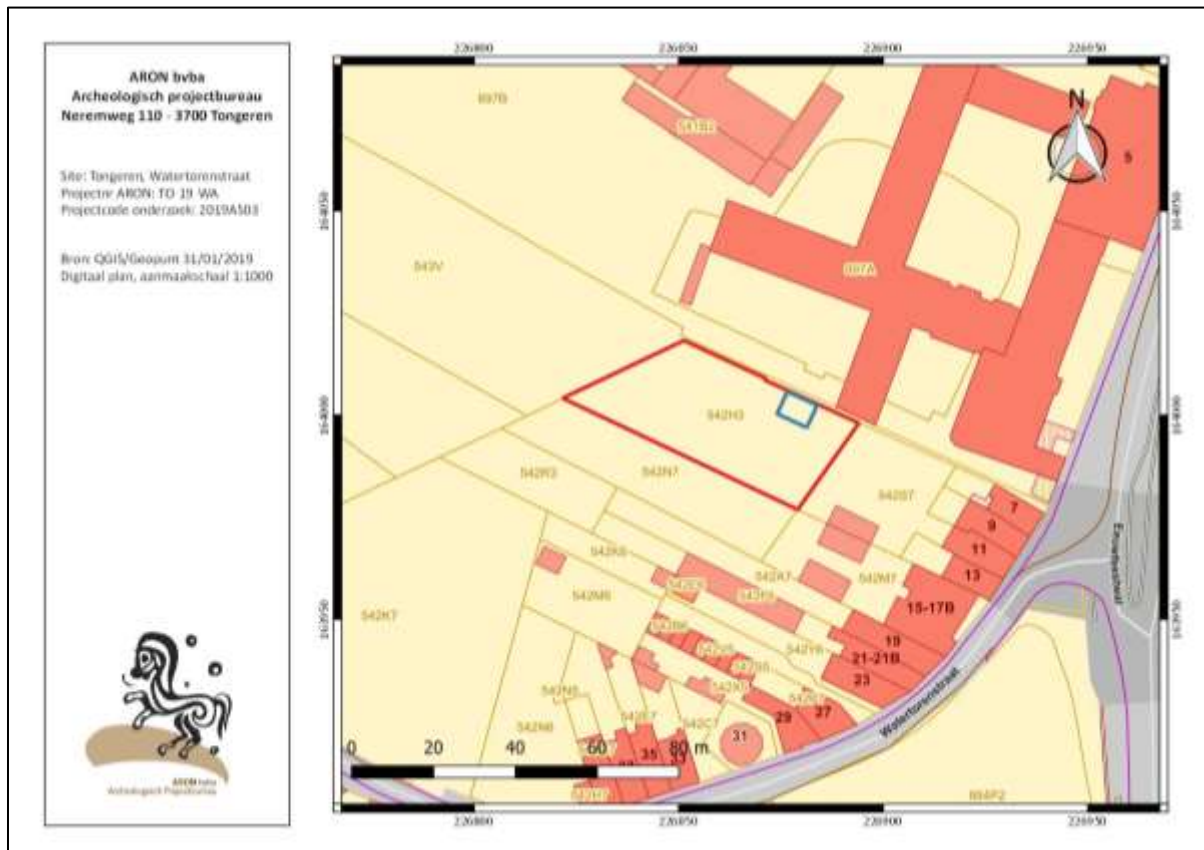
De opgraving werd uitgevoerd volgens de strategie, de methoden en technieken die werden beschreven in de bekrachtigde archeologienota met ID 10258. De opgraving werd volledig uitgevoerd.

Op 15/05/2019 werd via het archeologieportaal bij het Agentschap Onroerend Erfgoed een melding van de aanvang van de opgraving ingediend met referentie ID 2161¹.

Voorafgaandelijk aan de opgraving vond er een kort overleg plaats, met Elke Wesemael, Willem Vanaenrode (*Aron bvba*), Serge Bosmans (*De Gregorio & Partners*) en Filip Joosten (*Vandebos Bouwonderneming NV*). Gedurende dit overleg werden afspraken gemaakt m.b.t. de praktische planning van het uitgraven van de put voor de kraanvoet, en het realiseren van het behoud in situ voor de rest van het terrein.

Een visuele terreininspectie werd op 11 februari 2019 uitgevoerd door *Willem Vanaenrode en Elke Wesemael (Aron bvba)*. Er werd op dat moment ook een controleboring gezet ter hoogte van het toekomstige kraanplatform. Het uitgraven van de kraanvoet vond plaats op 18/02/2019, in de voormiddag. Alle foto's werden gemaakt door Willem Vanaenrode (*ARON bvba*).

¹ Niet binnen de termijn (3 dagen), net zoals de opmaak van dit archeologierapport (binnen 2 maanden na afronden van het veldwerk). Maar we verkiezen niettemin een accurate weergave van de feiten.

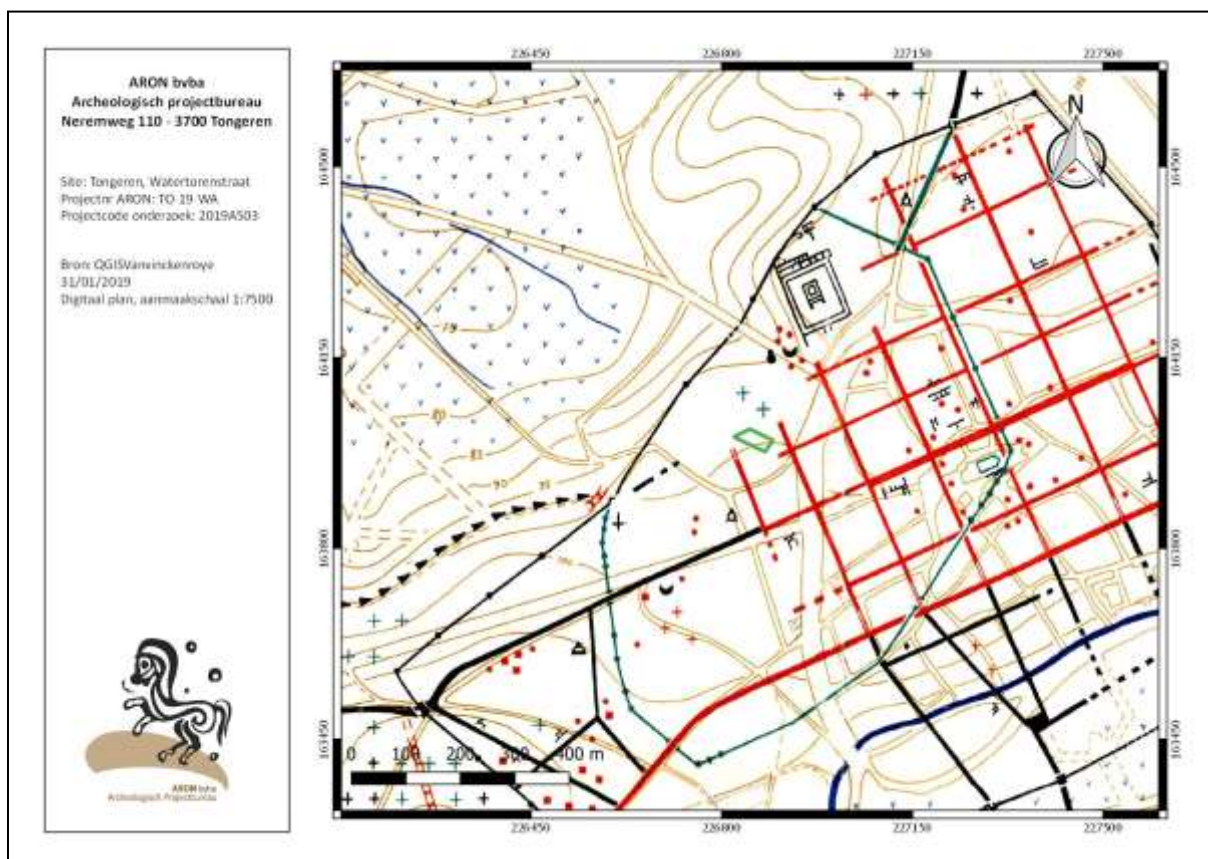
Afb. 1: Algemene situering van het projectgebied op het kadasterplan.

Afb. 2: Overzichtsplan met de toestand voor de aanvang van de graafwerken en een aanduiding van het op te graven gebied en het gebied waarvoor behoud in situ geldt. (Bron: Aron bvba, digitaal plan, dd 31/01/2019, aanmaatschaal 1.250, 2019A503)

Afb. 3: Opgravingsplan op ontworpen toestand (OT) met aanduiding van het projectgebied (zwart), de zone waarin de werken archeologisch begeleid worden (oranje) en in situ behoud (groen). (Bron: Aron bvba, digitaal plan, dd 31/01/2019, aanmaakschaal 1.250, 2019A503).

Afb. 4: Romeins stadsplan van Tongeren met aanduiding van het onderzoeksterrein in het groen. (Bron: Vanvinckenroye 1985).

Afb. 5: Globaal zicht op de werf voor het uitgraven van de put voor de kraanvoet.

Afb. 6: Globaal zicht op de werf na het uitgraven van de put voor de kraanvoet.

Afb. 7: De zone die verhard werd met steenslag, werd voorafgaand van de graszoden ontdaan, en volledig afgedekt met geotextiel. Foto genomen vanop de locatie waar de kraanvoet moest uitgegraven worden.

Afb. 8: De zone die verhard werd met steenslag, werd voorafgaand van de graszoden ontdaan, en volledig afgedekt met geotextiel. Foto genomen vanuit de uitgegraven kuil voor de kraanvoet.

De opgraving werd uitgevoerd op 18/02/2019. Elke Wesemael was veldwerkleider, Willem Vanaenrode was aanwezig als assistent-archeoloog en Joris Steegmans stond in voor de digitale topografie en de planopmaak. Het archeologisch graafwerken en de grondafvoer werd uitgevoerd door de firma *Vandebos Bouwonderneming NV*.

Het programma van maatregelen zoals omschreven in de bekrachtigde nota (ID 6185) voorzag in een opgraving die afhankelijk van de situatie op het terrein (helling, reeds afgegraven..) uit 1 tot 4 vlakken zou gaan bestaan. Het programma van maatregelen zoals omschreven in de bekrachtigde nota werd gevolgd.

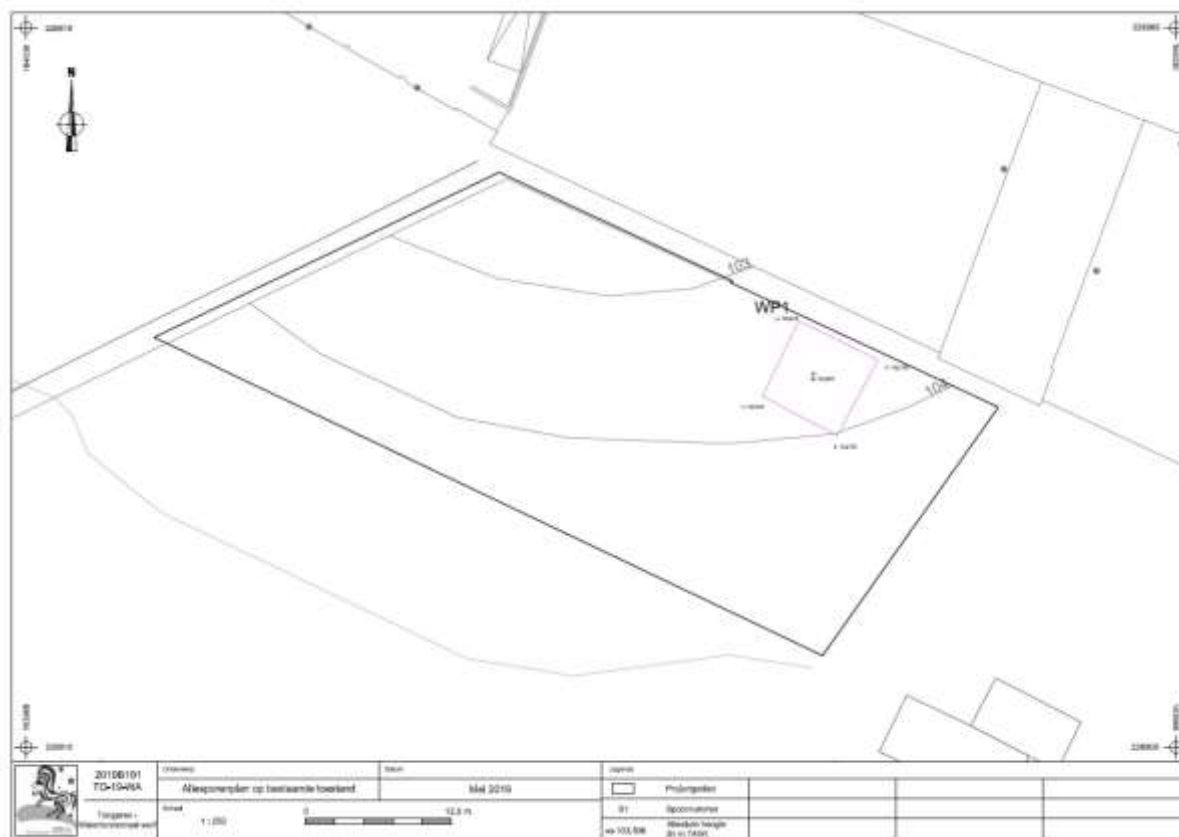
Het opgravingsvlak werd aangelegd met een 21 ton kraan met een platte bak. Gedurende de opgraving werd 1 spoor aangetroffen. Het betrof de vulling van een voormalige zandgroeve. Het spoor werd geregistreerd, conform CGP hoofdstuk 15.

Gedurende het onderzoek werden geen vondsten of stalen ingezameld

Tijdens de opgraving werd een metaaldetector (Garrett ACE400i) gebruikt door het opgravingsteam. Ook dit leverde geen vondsten op.

Het veldteam de beschikking over een Leica Viva GPS. Het opgravingsvlak, het spoor en de putwanden werden ingemeten door middel van deze GPS, met de planimetrie in Lambert coördinaten (ESPG:31370), en de altimetrie ten opzichte van de Tweede Algemene Waterpassing, conform CGP 14.3. De veldwerkleider hield een dagrapport bij.

De GPS opmetingen werden uitgelezen in AutoCAD. De gegevens werden verwerkt om de gevraagde plannen op te leveren die conform de CGP 4.0 werden opgesteld. De coupetekeningen werden gedurende de verwerking gedigitaliseerd in AutoCAD. GIS-bestanden werden opgemaakt in QGIS. Er werd een fotolijst opgesteld. Het spoor werden opgenomen in een sporenlijst. Er werd geen vondsten of stalenlijst opgemaakt.

Afb.9: Allesporenplan met de contour van de aangelegde werkput (WP1) (zie ook BIJLAGEN).

2. BESCHRIJVING VAN DE RESULTATEN

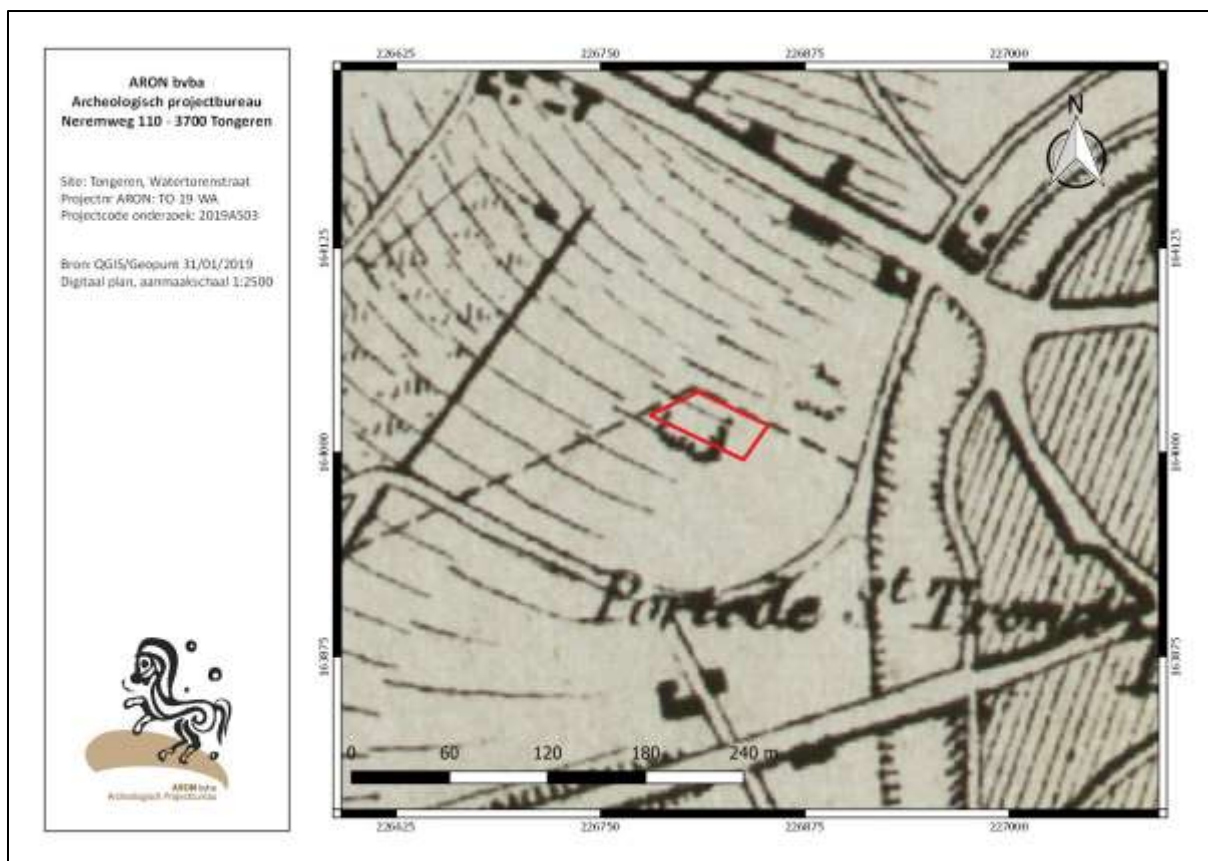
De huidige inrichting van het terrein als werfzone kadert in het masterplan 'Picpussen', waarvoor eerder reeds 2 archeologienota's ingediend werden, met ID 6185 en 10258. De eerste archeologienota behandelde het projectgebied net ten noorden van de werfzone, voor de sloop en nieuwbouw van de school 'Picpussen'. Aanvullend werd in de tweede archeologienota een werfzone voor de bouwwerken aan de school behandeld. Deze is net buiten de school gelegen, op een braakliggend perceel ten zuiden van de schoolgebouwen. (afb. .

Afb. 10: Kleurenorthofoto met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood).

2.1 Bondige beschrijving van de archeologische site

De site is samen te vatten als de locatie van een voormalige zandgroeve, die opnieuw werd opgevuld. De zandgroeve werd verwacht, gezien de noordrand reeds gedocumenteerd werd bij de aanleg van de damwand omheen de bouwput voor de school 'Picpussen'. Ook is ze zichtbaar op de Vandermaelenkaart. Ze strekt zich in realiteit echter iets meer in oostelijke richting uit als op deze kaart.

Afb. 11: Detail uit de Vandermaelenkaart (1846-1854) met aanduiding van het onderzoeksterrein en de locatie van een voormalige zandgroeve (rood).

2.2 Overzicht van de werkputten, vlakken, sporen en vondsten aan de hand van een selectie aan foto's.

Van alle vlakken is achteraan in de bijlagen een voorlopig plan (werkplan) te vinden.

Een fotografisch overzicht van de opvallende vondsten is eveneens achteraan als een bijlage te vinden.

WP 1	VL 1	Het gaat om een werkput die een uitgegraven rechthoekige put omvat, waarin de betonsokkel voor het oprichten van een torenkraan zal gegoten worden. De torenkraan maakt deel uit van de werfzone bij de school 'Picpussen'. Er werd 1 spoor geregistreerd, nl. de gelaagde en sterk gemengde vulling van een voormalige zandgroeve.
------	------	---

Afb. 12: zicht op het oostprofiel (PR1), bestaande uit een donkerbuine opvullaag van de voormalige zandgroeve.

Afb. 13: zicht op het zuidprofiel (PR2), bestaande uit een donkerbuine opvullaag van de voormalige zandgroeve.

Afb. 14: zicht op het westprofiel (PR3), bestaande uit een donkerbuine opvullaag van de voormalige zandgroeve

Afb. 15: zicht op het noordprofiel (PR4), bestaande uit een donkerbuine opvullaag van de voormalige zandgroeve, waarin rechts in beeld een grote zandlens voor komt.

2.3 Interpretatie, datering en ruimtelijke indeling

Samenvattend kregen we zicht op de opvullagen van een voormalige zandgroeve. Historisch is deze enkel gekend via de Vandermaelenkaart (1846-1854). In het midden van de 19de eeuw moet deze zandgroeve dus nog minstens als een depressie in het landschap zichtbaar geweest zijn, of nog in gebruik geweest zijn. Op de oudste topografische kaarten (1873, 1904..) staan ondanks het vrij gedetailleerde gebruik van hoogtelijnen geen depressies aangegeven. Op dat moment was de zandgroeve naar alle waarschijnlijkheid al weer opgevuld. Hoe ver de zandgroeve zich nog naar het zuidoosten uitstrekt is niet duidelijk vanuit de kleine put die gegraven werd, maar ze loopt alleszins verder door dan de Vermaelenkaart deed vermoeden.

2.4 Toetsing van de site aan de vooropgestelde verwachtingen

Waarnemingen gedaan nabij het onderzoeksterrein ter hoogte van CAI locatie 150212, een proefputtenonderzoek dat vlak ten noorden en ten westen van het terrein werd uitgevoerd, en een geofysisch onderzoek dat op het terrein werd uitgevoerd, wezen erop dat er Romeinse resten op het onderzoeksterrein aanwezig kunnen zijn. Echter, via de Vandermaelenkaart, waarop ter hoogte van het projectgebied een zandgroeve staat ingetekend, werd de kans hoog geacht dat deze zich ook zou voor doen op de locatie van de kraanvoet. Ook werden tijdens de werfbegeleiding bij het plaatsen van een damwand net ten noordoosten van het huidige onderzoeksterrein postmiddeleeuwse opvullagen van een voormalige zandgroeve aangetroffen.² Het voorkomen van een groeve op het huidige onderzoeksterrein werd eveneens bevestigd door een voorafgaande controleboring op de locatie van de toekomstige kraanput.

Conclusie is dat er ooit middeleeuwse en romeinse op huidige onderzoeksterrein aanwezig waren, maar dat deze ter hoogte van de kraanvoet met zekerheid zijn weggegraven bij zandwinning. De vooropgestelde verwachting werd dus ingelost.

3. BESCHRIJVING VAN DE VERWERKING, HET ASSESSMENT EN DE RAPPORTAGE

Er zal n.a.v. de aangetroffen sporen, vondsten, registraties een assessment gemaakt worden. Daarbij wordt het procesverloop gevolgd (CGP 22.2). De technische bepalingen van het assessment voor vondsten, stalen, sporen, spoorcombinaties en structuren en de site in zijn geheel worden gehandhaafd zoals beschreven in (CGP22.3) en dienen in een assessmentrapport gebundeld te worden, conform CGP 22.4. Het assessmentrapport dient ook te voldoen aan de generiek zoals beschreven in CGP 23.5. Daarnaast wordt ook de 'Handleiding voor een archeoloog: Assessment' gebruikt ter ondersteuning³. Op basis van de resultaten van het veldwerk wordt ingeschat dat alle onderzoeksvragen uit de bekrachtigde nota (ID) beantwoord kunnen worden.

4. DEPONEREN VAN HET ENSEMBLE

4.1 Algemene informatie deponering

Het archeologisch ensemble bestaat uit het geheel van archeologische artefacten en onderzoeksdocumenten. Het bevat dus niet enkel de vondsten en stalen, maar ook de rapportering en alle aangemaakte onderzoeksdocumenten, zowel analoog als digitaal. M.b.t. de onderzoeksdocumenten gaat het om alle tijdens het volledige verloop van het onderzoek aangemaakte onderzoeksdocumenten, zowel ruwe data als verwerkte gegevens. Zowel analoge als digitale versies van documenten maken deel uit van het archeologisch ensemble.

² Reygel (2019), in opmaak.

³Code van goede praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren 3.0 <https://www.onroerenderfgoed.be/de-code-van-goede-praktijk>

Vondsten kunnen tijdens de verwerking en rapportage in overleg met de eigenaar uitgeleend worden voor verdere studie. Dit heeft vooral betrekking op materiaalstudies. De genomen stalen voor natuurwetenschappelijk onderzoek (14C-datering, dendrochronologie etc.) zullen opgestuurd worden naar gespecialiseerde onderzoeksinstituten.

De eigenaar/zakelijkrechthouder van het archeologisch ensemble (geheel van archeologische artefacten en onderzoeksdocumenten) is Picpussen NV. Het archeologisch ensemble zal na het beëindigen van de verwerking en het opleveren van het eindverslag definitief gedeponeerd worden bij het archeologisch depot van de stad Tongeren.

We willen er op wijzen dat de eigenaar/zakelijkrechthouder het archeologisch ensemble na oplevering ervan conform afdeling 2. Verplichtingen zakelijkrechthouders en gebruikers archeologische artefacten en archeologische ensembles van het Decreet van 12 juli 2013 betreffende het onroerend erfgoed, gewijzigd bij het decreet van 4 april 2014, als een geheel te bewaren, in goede staat dient te behouden en voor wetenschappelijk onderzoek beschikbaar te houden (art. 5.2.1).

De eigenaar/zakelijkrechthouders die het beheer van een archeologisch ensemble toevertrouwt aan een erkend onroerend erfgoeddepot, voldoet aan de hierboven vermelde verplichtingen.

Indien de bewaarplaats van de vondsten gewijzigd wordt binnen het Vlaamse Gewest, dient dit binnen 30 dagen aan het Agentschap Onroerend Erfgoed gemeld te worden (art. 5.2.2). Indien de vondsten buiten het Vlaamse Gewest gebracht worden, dient dit minstens 30 dagen voorafgaand hieraan aan het Agentschap gemeld worden (art. 5.2.3).

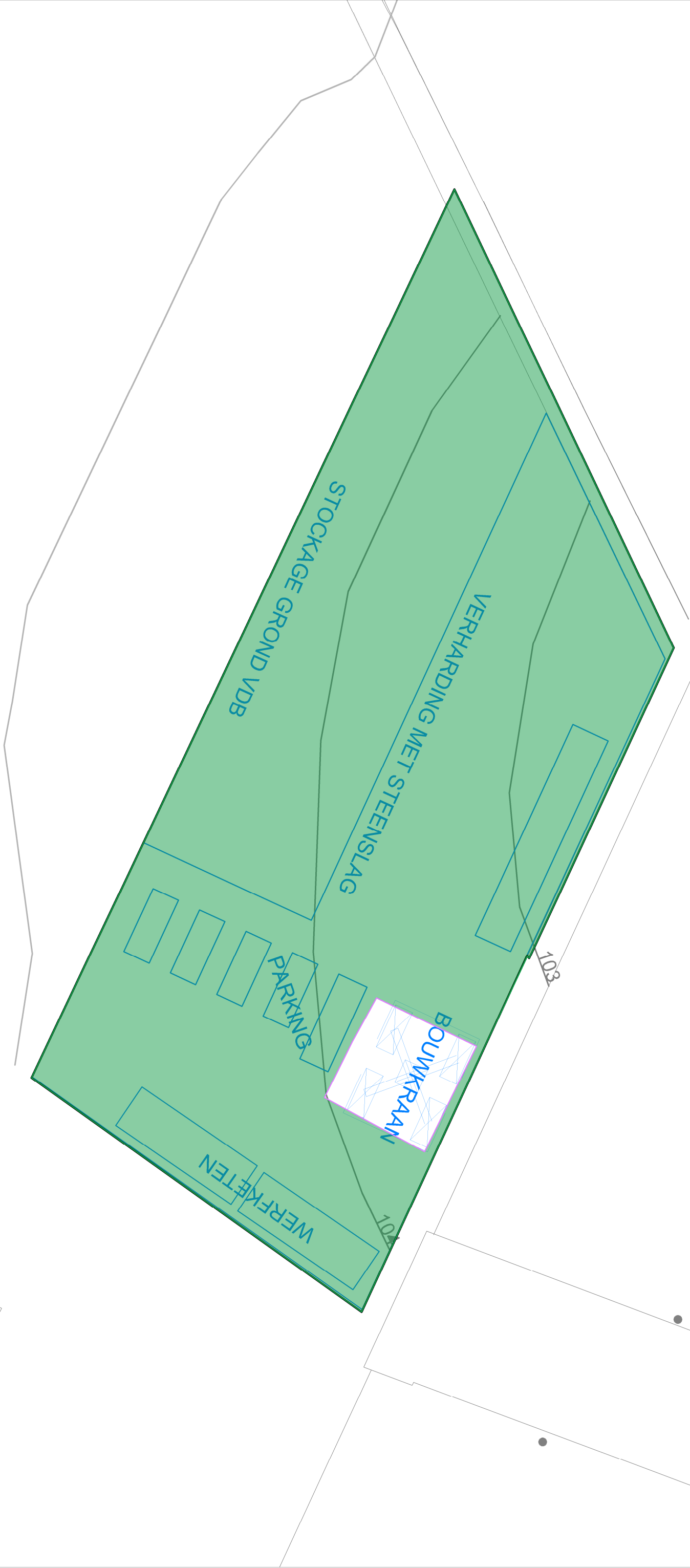
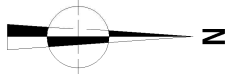
4.2 Specifieke informatie deponering

Het archeologisch ensemble zal tijdelijk bewaard worden bij *ARON bvba* aan de Neremweg 110 te Tongeren tot aan de publicatie van het eindverslag met een maximale termijn van 2 jaar.

Het archeologisch ensemble voor deze werfbegeleiding bestaat enkel uit het archeologisch archief. Er werden geen vondsten of stalen ingezameld die in depot genomen dienen te worden.

Archeologisch Projectnummer 2019B191 TO-19-WA Tongeren - Watertorenstraat werf		Onderwerp		Datum		Legende			
Allesporenplan op bestaande toestand		Mei 2019			Projectgebied				
Schaal		1 : 250		0 12,5 m		S1	Spoornummer		
						-:- 103.508	Absolute hoogte (in m TAW)		

ARON.be Architectuur & Projectontwerp 2019B191 TO-19-WA		Onderwerp		Datum		Legende	
Tongeren - Waterorenstraat werf		Overzichtsplan in situ behoud op ontworpen toestand		Mei 2019		Projectgebied Zone behoud in situ (1366m²) Ontwerp	
Schaal		1 : 250		0 12,5 m			

